

Alice **TERMINOLOGIA**
TOMA **GEOGRAFICĂ ROMÂNEASCĂ**
ÎN SECOLUL AL XIX-LEA

Studiul terminologiilor științifice, în general, și al celor românești, în special, este o preocupare relativ recentă a lingvisticii. Desprinzându-se din cadrul acesteia, terminologia a devenit o știință independentă și, mai ales, o practică socială ce se extinde în contextul actual al dezvoltării tehnico-informaționale și al globalizării, care cer termeni preciși, în vederea unei comunicări eficiente.

Interesul pentru formarea terminologiilor românești și a stilului științific românesc apare la cercetători precum J. Byck, N. A. Ursu, G. Ivănescu, I. Gheție și, mai recent, Gh. Chivu (cf. Chivu, 1980-1981), A. Bidu-Vrănceanu (cf. Toma, manuscris). Studiul terminologiilor ocupă un loc important în Tratatul istoriei limbii române inițiat de Academia Română sub coordonarea dlui prof. Gheorghe Chivu. Concluziile diverselor cercetări sunt, în general, apropiate, variind ușor în funcție de reperele fiecărui cercetător în definirea terminologiei și a stilului științific. Bazele investigației sunt date de școala lingvistică și de teoria lingvistică acceptată și utilizată de fiecare în parte. Se conturează ca general acceptat faptul că, deși există o dezvoltare științifică comună relativ omogenă, totuși fiecare domeniu prezintă propriul ritm de dezvoltare, nesincronizat în mod obligatoriu cu celelalte domenii. Potrivit studiilor menționate, primele terminologii încep a se contura în română în secolul al XVII-lea și țin de geografie, filozofie și medicină. Secolul al XVIII-lea, în special prin dezvoltarea tipăriturilor, pare să însemne un punct important pentru majoritatea domeniilor științifice, culturale, tehnice, economice sau sociale ale epocii: gramatică, poetică, versificație, retorică; logică, matematică, astronomie, cosmografie; chimie, alchimie, fizică; medicină, anatomie, farmacie; politică, administrație; arhitectură, urbanistică; industrie, comerț, transport; arte plastice și muzică.

Ipoteza noastră este că, indiferent de domeniul cunoașterii, limba comună este un rezervor important de termeni

care se specializează pentru un domeniu sau altul. Limba comună este completată sau concurată de împrumut sau / și calc, procedee ce variază în intensitate și însemnătate de la o epocă la alta sau de la o știință la alta.

Încercăm, în studiul de față, să oferim o descriere a terminologiei geografice românești în secolul al XIX-lea, răspunzând la următoarele întrebări principale: Ce subdomenii ale geografiei sunt dezvoltate în secolul al XIX-lea și cum dau acestea informații despre specializarea geografiei? Care este nivelul de „științificitate” al geografiei în secolul al XIX-lea? Cum realizează definirea relației termen – concept în geografia secolului al XIX-lea? În găsirea răspunsurilor utilizăm, printre altele, texte și dicționare din sec. al XIX-lea.

1. TENDINȚA DE SPECIALIZARE – SUBDOMENII

Încă din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea se remarcă existența unei terminologii pentru trei subdomenii ale geografiei: geografia fizică („despărțirea fizicească” a geografiei), geografia economică („despărțirea politicească”) și geografia matematică („despărțirea matematică”) (Chivu, 1980-1981, p. 116-117).

Ca denumire a științei, *geografia* în sec. al XIX-lea este un termen mult mai puțin stabilizat ca nume de domeniu prin comparație, de exemplu, cu *matematica*. Stă dovadă în acest sens și modul în care dicționarele înregistrează mărcile diastratice referitoare la geografie: Poenar, 1841, *geogr. – geografie, descrierea pământului*; Negulici, 1848, *miner. – mineralogie*; PP, 1862, *miner. – mineralogie*; Antonescu, 1862, *miner. – mineralogie*; Costinescu, 1870, *geogr. – geografie; miner. – mineralogie*. E de remarcat faptul că marca ce indică geografia apare – cel puțin printre dicționarele consultate de noi – numai în dicționarele bilingve. În plus, atunci când geografia apare printre mărci, este însoțită de o sintagmă explicativă, *descrierea pământului*. Aceste observații nu vin neapărat în sprijinul afirmației că geografia nu este în sec. al XIX-lea un domeniu bine delimitat în spațiul românesc. Simplitatea definiției domeniului poate fi, dimpotrivă, un semn al cunoașterii relativ popularizate a domeniului geografiei. Definiția lexicografică nu face decât să reia explicația dată deja despre marcă, fără să aducă nimic în plus (Poenar, 1841) sau doar reformulând acest lucru „Știința quare areta pozițiunea respectivă a totoloru părțiloru pământului, quare are de obiectu descrițiunea globului terestru. [...] Cartea care coprinde aqueastă sciință [...]” (Costinescu, 1870). Reformularea dă informația conform căreia „descriere” înseamnă prezentarea *pozițiunii totoloru părțiloru*, iar „pământ” înseamnă *glob terestru*.

2. RELAȚIA LINGVISTIC – EXTRALINGVISTIC ȘI DEZVOLTA-REA CONCEPTUALĂ A TERMINOLOGIEI POTRIVIT TEXTELOR

Dacă din dicționare geografia pare a lăsa imaginea unui domeniu slab reprezentat și dezvoltat în sec. al XIX-lea, numele său lipsind dintre mărcile diastratice,

textele demonstrează că geografia este o știință amplă, care dezvoltă subdomenii, vorbindu-se de „împărțirea geografiei” (Rus, 1842, XXIII). Explicația ar veni din faptul că rămasă cumva în urmă este nu știința în sine, ci denumirea acesteia. Astfel, de exemplu, titlurile cărților nu folosesc termenul *geografie*, ci *icoana pământului*. Geografia este apropiată de alte domenii, existând același profesor de liceu pentru agronomie, geografie și istoria universală. Publicarea unei cărți de geografie devine prilej de discuție despre „Unirea Rumânilor” (Rus, 1842, VIII), despre Transilvania și „soarta noastră viitoare” (Rus, 1842, IV), în *Precuvântare* (Rus, 1842, I-IX din I-XX).

Importanța geografiei este subliniată astfel: „Scopul primariu mi-au fost a lăți înspre rumâni această știință, carea e strâns legată cu cultura omului; care e în o formă folositoare și desfătătoare pentru toate clasele; fără carea nu să poate înțelege nice o foae din vro Gazetă, nice o față din Istorie” (Rus, 1842, IX). Geografia este o știință ce face parte din cultura generală, iar obiectul ei de studiu: „Ea se cuprinde cu descrierea Pământului și a neamului omenesc” (Rus, 1842, IX) îndreptățește răspândirea sa: „Și cine, în care s-au desvoltat puterile sufletești, nu va dori a cunoaște mai de aproape pământul, pe care lăcuește, din care capătă nutrețul, și prin care se leagă cu lumea, cu nemărginita sferă terească? Cine nu va căuta cu plăcere la mărețul acest glob, la teatrul faptelor și întâmplărilor omenimii? pe care aicea se rădică munți cumpliți, ce înalță cătră ceriu sumețele sale vârvuri, ca niște pompoase altare în beserica firii; colo se trag văli afunde adăpate de râuri limpezi, peste care au răspândit firea ca un mândru covor înfloritele sale frumșețe; aicea e învâscut în verzi păduri ca în niște pompoase vesminte; colo se copere cu șasuri largi, cu câmpuri lucrate; aicea înneecat în apă; colo în mare de arină uscată; aicea presărat cu cetăți pompoase, ca cu niște monuminte a puterii omenesti; colo lăsat în sălbătăcie, spre a fi lăcuiță ferelor, ca un sămn a scăpătării unei părți a omenirii, a netrăzirii ei din starea sălbătăciei” (Rus, 1842, IX-X). Remarcăm aspectul accentuat retoric al pledoariei pentru cunoașterea geografiei. Pe lângă descrierea globului terestru, geografia dă informații despre „neamul omenesc” și „popoare osăbite”, industria care „rădică pre popoare”.

Ca și în cazul matematicii, este amintită dificultatea exprimării cunoștințelor științifice în limba română. Dar, în acest caz, este prezentă o grijă mai mare în vederea găsirii unor soluții filologice pentru rezolvarea acestei probleme: „Urmează să vorbesc ceva și despre limba, în carea am scris această carte; că pre noi rumâni, de vrem a scrie ceva, ne sălește lipsa și peste voie, ba nu arareori și în contra chemării a ne cuprinde cât de puțin și cu filologia” (Rus, 1842, XII). Ortografia, în cazul unor autori, respectă limba din Transilvania și, de asemenea, respectă principiul analogiei în cazul introducerii unor cuvinte noi: „Apoi ceva principe, după care să mă întocmesc nu mi au lipsit și mie. În Ortografie mi-au fost îndreptariu pronunțarea din Transilvania, dela care m-am depărtat numai din pricini precumpănitoare. Unele litere din Ortografia veche nu le am întrebuintat, pentru că am putut fi fără ele. În formarea cuvintelor noă am urmat analogia, de care nu m'am ținut în toate cu mai mare următate (consequentia) iară numai din scop, spre a nu face prea mare neplăcere unor urători de înoiri” (Rus,

1842, XIV-XV). Cuvintele nou introduse fie răspund apariției unor concepte noi, fie înlocuiesc cuvinte existente în limba română, dar considerate nepotrivite: „Cu acest drept am trăit și eu, formând câteva cuvinte noăă, și întrebuițând unele de alții nu de mult făcute, parte spre a încămna niște idei, pentru care nu am aflat cuvinte în limbă; parte în locul unor străine, ce nu apucase a se înrădăcina. Apoi publicul va avea drept a le primi, și care nu vor suferi această probă, vor rămânea uitate, să vor întoarce în nimicimea dinainte” (Rus, 1842, XVI). Creatorii de cuvinte sunt conștienți de faptul că numai circulația ulterioară a cuvintelor poate decide efemeritatea sau perenitatea acestora, indiferent de principiile respectate pentru introducerea lor în limbă. Sursele cuvintelor noi sunt limba română, prin reutilizarea unor cuvinte ieșite din uz sau prin formarea de cuvinte noi și limbile străine, prioritate având latina și limbile romanice, însă evitându-se slavonismele: „După părerea mea ar fi doăă izvoare pentru înavuțirea limbii: *însă limba rumânească și limbile străine*. Din însă limba se poate înavuți limba în două moduri: a) răinviind unele cuvinte, ce se află părăsite și uitate în cărțile vechi; [...] b) Se poate însă înavuți limba făcând cuvinte noăă din rădăcini rumânești: din primitive derivate, din substantive aieptive, din sâmples compuse ș. a., și iară din contră. A arăta căile, care ar fi de urmat în aceasta, e lucru Gramaticii; noi dară vom aduce numai câteva exemple. [...] din nou, noutate” (Rus, 1842, XVI-XIX). În general, împrumuturile sunt adaptate, dar există și excepții: „Unele totuși le-am lăsat neaduse la formă rumânească; așa: constituție, răvoluție, rălגיע; în care totuși de să va zice i, dinainte de e pre urmă, lung, nu vor să fie în contra formelor rumânești. (Rus, 1842, VIII-XIX).

Alfabetul chirilic constituie o dificultate în redarea anumitor sunete, de aceea, mai ales pentru scrierea unor nume proprii, autorul apelează la litere noi (pe lângă cele mai bine de 40 ale alfabetului chirilic), ö și ü: „Să am iertare, că neîndesulindu-mă cu cele patruzăci și mai bine litere chirilești, am întrăbuițat în mai multe nume proprii pre ö și ü. Pricina e, că sunetul acestora se află la mai multe popoare din Europa; [...] Numele străine le-am scris cu litere chirilești după cum se pronunță; iară între () după cum se scriu. [...] Am scris mai încolo: Macedonia, Cesaria, Germania, Geografie ș. a.; că mi se vede acest sunet a-l fi avut literile c și g, și la strămoșii nostri, înainte de e și i, ae și oe; că almintrălea cum am fi ținut și noi și Italii acelea sunete?” (Rus, 1842, XIX-XX).

În ciuda eforturilor de adaptare și adecvare trebuie avut în vedere că în lectura unui text științific rămâne dificultatea intrinsecă a acestuia dată, printre altele, de prezența termenilor de specialitate. „Poate fi încă, că unora dintre cetitori să vor vede multe, care le cuprinde această carte, cam întunecate. Acestora le aduc aminte, că înțelegerea unei științe poștește ceva pregătiri, o anumită treaptă de cultură științască, cunoașterea terminilor ș.a.” (Rus, 1842, XX-XXI). Textul este destinat unui public mediu cultivat, pentru ridicarea nivelului său științific. „Mi-au fost înainte ochilor plasa cetitorilor de mijloc, sau aceia, carii au trecut prin scoalele de Gimnasiu, și acestia nădăjduesc că mă vor înțelege, sau ar trebui să mă înțeleagă” (Rus, 1842, XXI). Spre a fi accesibil financiar, se renunță la adăugarea unor hărți, a căror lipsă se recomandă a fi suplinită prin utilizarea unor atlase. Ști-

ința este pusă în slujba adevărului, verificat însă, în unele cazuri, numai parțial de autor și transmis de acesta din surse de încredere, în alte cazuri. „A scrie în toate adevărul mi-am ținut cea mai strânsă deregătorie, nice am cruțat oricâtă osteneală în cercarea lui. Despre mai multe lucruri totuși am fost sâlit a da cunoștințele, cum le-am căpătat, fără a putea sta bun pentru adevărul lor; că vin întâmplări, unde înștiințările sânt cu prepus, sau contrare, unde nu ne stă alta în putere, fără a alege aceea, ce se pare mai aproape de adevăr. Geografia încă are locuri întunecate, și unora le-au plăcut a vedea și în acestea, unde umblând orbecând, nu au văzut fără năluci și visuri” (Rus, 1842, XXI-XXII). Deși nu la începuturi absolute, geografia mai are multe lucruri de clarificat.

Geografia, ca orice știință, oferă satisfacții intelectuale pe care nimic altceva nu le poate înlocui: „Apoi asecurez pre Mult prețuiții Cetitori, că litărarea mea întrăprindere au purces din cele mai curate îndemnuri, prin carea de am sporit cât de puțin în luminarea poporului rumânesc; osteneala-mi este deplin răsplătită; almintrelea voiu rămânea numai cu desfătarea, carea o am sâmțit în lucrarei, și cu dulcea aceea mângăere, că am plinit cât am putut, și cu cât am fost datoriu” (Rus, 1842, XXII).

Există preocupare pentru economie de spațiu și exactitate, termenii mai frecvenți primind abrevieri specifice. De exemplu, punctele cardinale: *a. apus*, sau *apusul*, *r. răsărit*, sau *răsăritul*, *m.n. meazănoapte*, *m.z. meazăzi* sau alți termeni ca *lăț.* = *lățime* (*) „În Europa prin lățimea geografică se înțelege tot lățimea de meazănoapte, pre carea în Tom. a III. o vom osăbi, în lăț. de m. n. și de m. z.” (Rus, 1842, XXIV).

3. MODERNIZAREA TERMINOLOGIEI – DEFINIRE ȘI META-LIMBAJ (FIȘE DE DICȚIONAR)

Definirea geografiei în texte este mai complexă decât în dicționare; diferența e dată, pe de o parte, de explicația etimologică, pe de altă parte, de încercarea de a încadra domeniul în sfera mai largă a cunoașterii Universului, de a-i delimita supradomeniul și de a-i prezenta subdomeniile: geografia matematică sau astronomică, geografia fizică și geografia politică:

„Știința, carea mai în toate limbile europenești se numește cu numire împrumutată din limba grecească *Geografie* sau *Gheografie*, rumânește s-ar putea zice *Descrierea pământului*; că ea ne învață a cunoaște pământul sau ca trup ceresc, sau ca trup firesc, sau ca un loc, în care viețuește neamul omenesc.

Geografia macar e știință de sine, se poate totuși socoti ca o parte a *Cosmografiei*, sau a *Descrierii lumii*; ca și pământul e numai o parte a acesteia.

Geografia în privința mătăriei se împarte în *matematică* sau *astronomică*, *fizică* sau *firească*, și *politică*” (Rus, 1842).

Remarcăm oscilații atât în grafia termenilor (*geografie* sau *gheografie*), cât și în exprimarea lor lexicală prin împrumut sau prin traducere, ceea ce duce la apariția unor perechi de sinonime (*geografie* – *descrierea pământului*, *cosmografie* – *de-*

scrierea lumii, fizică – firească). Alteori, perechile de sinonime apar pur și simplu datorită unor denumiri diferite (*matematică – astronomică*). Definiția textuală, spre deosebire de definiția lexicografică, arată că pământul e doar o parte a geografiei, o parte din obiectul de studiu al acesteia.

Abordarea geografiei presupune cunoașterea unor noțiuni de bază (cunoștințe gătitoare) care cuprind, pe lângă supradomeniu și subdomenii, relația geografiei cu alte științe sau domenii științifice. Vom vedea în continuare definirea celor trei subdomenii ale geografiei amintite mai sus și interdisciplinaritatea lor, relația lor cu alte domenii.

Geografia *matematică* sau *astronomică* „vorbește despre tot pământul ca despre o stea întră stele; ca despre un *mădulariu* [s. – A.T.] a sistemii *sorești* [s. – A.T.]; ca despre un *trup* [s. – A.T.] *ceresc rotund* [s. – A.T.], la capete cam *apăsate* [s. – A.T.], și la mijloc *durducat* [subl. ns.] puțin, care se învârtește *necurmat* [s. – A.T.] precum pe după *osiea* [subl. ns.] sa, așa în giurul soarelui” (Rus, 1842). Sublinierile în text ne permit să punem în evidență caracterul rudimentar al metalimbajului geografiei în prima parte a sec. al XIX-lea. Se remarcă lipsa împrumuturilor, acoperită prin cuvinte vechi folosite în limbaj specializat (*mădular*) sau cuvinte formate în limba română cu același scop (*sorești*) sau apelul la calc și / sau traducere (în celelalte cazuri).

Geografia *matematică* e o parte a matematicii aplicate și se intersectează cu astronomia: „Geografia *matematică* e o parte a matematicii aplicate, împrumută multe adevăruri din Astronomie, și cuprinde tot pământul” (Rus, 1842).

Tot printr-o structură sintactică repetitivă și enumerativă, diferită însă de cea utilizată în definirea geografiei *matematice*, este definită și geografia *fizică*: „Geografia fizică face cunoscută *scoarța pământului* [s. – A.T.], sau *părțile vârtoase* [s. – A.T.] și moi, ce se află în *partea lui din afară* [s. – A.T.]; *meteoarele sau arătăturile din atmosferă* [s. – A.T.]; *avușea* [s. – A.T.] pământului în produpturi, și pre om ca pre cel mai prețuit dintră *ființele* [s. – A.T.] lui” (Rus, 1842). Deși suficient de avansată la nivel conceptual, la nivel terminologic geografia are puțini termeni care vor rămâne în limbă (*scoarța pământului*).

Interdisciplinaritatea geografiei fizice este foarte complexă. De fapt, aceasta duce la o mulțime de sub-subdomenii, foarte interesantă: „Asemenea cea fizică, carea de se întinde numai la părțile vârtoase a lui, se zice *Geistică* sau *Gheistică*; de singur la ape, *Idrologie* sau *Geografie hidroistică*; și *Meteorologică*, *Climatologie* sau *Atmosferologie* de vorbește singur despre atmosferă și arătăturile din ea. Mai încolo: *Istorie firească* geografică, sau *Geografia produpturilor*, de ne face cunoscute numai produpturile firești a pământului, și iară *Geografie antropologică* sau *Etnografie*, de cuprinde numai neamul omenesc peste tot, sau împărțit în popoare” (Rus, 1842).

Același lucru, existența unei terminologii rudimentare, se poate spune despre metalimbajul folosit în definirea geografiei politice: „Geografia politică arată *fața pământului* [s. – A.T.], *împărțirea spre lăcuință* [s. – A.T.] între mai multe

popoare [s. – A.T.], sau numără *staturile* [s. – A.T.] cu părțile lor, în care lăcuește neamul omenesc [s. – A.T.]” (Rus, 1842). Când termenul este adecvat lexical, se observă caracterul învechit al adaptării morfologice a împrumutului (*staturile*).

În funcție de segmentarea spațială sau temporală a obiectului de studiu, geografia politică are mai multe (sus-)sub-subdomenii: „Geografia politică se întinde sau la tot pământul, sau numai la o parte a acestuia. Cea dintâie se zice *Universală*, și cealaltă *specială*, carea iară, de cuprinde o parte mai mare a pământului, se numește *Horografie*, și *Topografie* de descrie ceva ținut mai mic, o cetate, sau singur cetățile, orașele și satele unei țări sau provincie. Mai încolo: *Geografia* politică e supusă schimbărilor după mutările care le suferă neamul omenesc, și se împarte în *Geografia vrâstei vechi, de mijloc și noaă*. [...] La acestea mai adaogem *Geografia timpului nostru*, [...]” (Rus, 1842).

Geografia politică beneficiază de ajutorul statisticii pentru a aduce rezultate mai interesante: „Cu Geografia politică stă în legătură strânsă Statistica, sau știința, carea arată precum cea dinafară; [...] Mătărirea acestor două științe e mai mare parte tot aceea, și se osăbesc mai mult în sistemă” (Rus, 1842).

Pentru a face diferența între diversele tipuri de geografie și geografia, în general, se introduce termenul de *geografie curată*: „De cumva se vor depărta acestea toate, sau de se va cuprinde Geografia numai cu descrierea pământului și a apelor, se numește Geografie curată” (Rus, 1842).

4. ÎN LOC DE CONCLUZII

În studierea terminologiei geografice din perioada 1640-1780, Gh. Chivu remarcă prezența unei *terminologii general științifice* și a unei *terminologii specifice* domeniului. Printre termenii general științifici sunt amintiți *cap* ‘capitol’; *hotărâre* ‘definiție’, *știință*, numai ultimul păstrându-se în secolul următor.

Termenii specializați sunt denumiri ale domeniului sau ale subdomeniilor – îi numim *meta-termeni* sau denumiri ale obiectelor cercetate de domeniu – îi numim *termeni propriu-zisi* (v. Toma, manuscris). Gh. Chivu constată că împrumutul constituie principala sursă a terminologiei geografice, în general, pentru perioada studiată. Calcul apare destul de sporadic. Limbile principale ce servesc drept sursă pentru împrumutul extern sunt neogreaca (de exemplu: *arhipelag*, *promontoriu*, *atmosferă*, *climă*; *hartă*, *tropic*), latina (de exemplu, *echinocțiu*) și limbile romanice (*orizont*, *topografie*, *zonă*), împrumutul din rusă (*topografie*, și origine romanică) sau germană (*magnet*) fiind foarte rar folosit.

Putem vorbi de un *împrumut extern* (împrumutul propriu-zis) și *împrumutul intern* – din limba comună. Termenii din limba comună apar în toate cele trei subdomenii ale geografiei și mulți se mențin în secolul al XIX-lea: geografia fizică, geografia politică și geografia matematică. Termenii de proveniență populară „denumesc formele de relief, apele și fenomenele meteorologice obișnuite la noi,

fac parte din vocabularul curent în orice epocă” (Chivu, 1980-1981, p. 115), de exemplu: *câmp, deal, munte, șes, țărm, cale, apă, baltă, gârlă, izvor, mare, pârâu, ploaie, vânt*. Alții denumesc așezări umane și împărțirea administrativă a teritoriului (*oraș, scaun, stăpânire, ținut, târg*) sau punctele cardinale (*miazăzi, austru; miazănoapte, crivăț; răsărit, apus*).

Concursul concomitent al mai multor surse diferite (împrumut intern, extern, calc) ale termenilor geografici din perioada 1640-1780 duce la formarea unor serii sinonimice, desființate uneori odată cu trecerea timpului. De exemplu, *acrotirion – cap – clin de pământ – grină – pisc – promontoriu* (cf. Chivu, 1980-1981, p. 116).

Din terminologia geografică a primei părți a secolului al XIX-lea, dicționarele monolingve par să înregistreze mai ales împrumuturile vechi, din greacă (*climă, meteorologie, planetu*) sau latină (*planiglobu, peninsula*). În schimb, dicționarele bilingve lasă cale deschisă împrumuturilor din limbile romanice, în speță, franceza (*aerosferă, meridian, istm, minut*). Calcurile și traducerile de termeni geografici sunt slab reprezentate în dicționare.

Metalingvajul e instabil, ceea ce face ca definiții ale unor termeni aparținând aceleiași familii lexicale să fie mult diferite. De exemplu, în timp ce *meridian* substantiv e definit ca: „(t. de géogr.) linie circulară care trece prin zenit și nadir, și prin polurile lumii, și care împarte globul pământesc în două emisfere, cea orientală și cea occidentală” (Poenar, 1841); *meridian* adjectiv e definit astfel: „(t. de géogr.) *ligne méridienne* sau numai *meridienne*, linie meridiană [trad. – A.T.], linie trasă dela nord spre sud în planul meridianului, linie trasă din marginea cea mai meridională a unei țări, până în marginea cea mai sententrională – subst. linie care este secția planului meridian cu alt plan orizontal, vertical sau povârnit” (Poenar, 1841).

În partea a doua a secolului al XIX-lea remarcăm pătrunderea în definițiile lexicografice a sintagmelor, altfel spus, a termenilor sintagmatici. De exemplu, pe lângă cuvântul *pământ* mai sunt înregistrați termeni ca: *diametrulu pamentului, superfacia pamentului, scortia pamentului* (LaMa, 1876).

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Angela Bidu-Vrânceanu, coord., *Lexic comun, lexic specializat*, Editura Universității din București, 2000.
2. Angela Bidu-Vrânceanu, coord., *Lexic științific interdisciplinar*, Editura Univesității din București, 2001.
3. Gh. Chivu, 1980-1981, *Stilul celor mai vechi texte științifice românești. III – Stilul textelor geografice*, „Limba română”, p. 113-122.
4. Robert M. Losee, *The Development and Migration of Concepts from Donor to Borrower Disciplines: Sublanguage Term Use in Hard & Soft Sciences*, în *proceeding of the Fifth International Conference on Scientometrics and Informetrics*, Chicago, June 1995, p. 265-274.
5. A. Martin, *Théorie de la diffusion des innovations et implantation terminologique, Terminologies nouvelles*, 7, 1992, p. 34-41.
6. Cornel Popa, *Teoria definiției*, ES, București, 1972.

7. François Rastier, *Le terme: entre ontologie et linguistique*, în *Banque des mots*, 7, 1995, p. 35-65.
8. Josette Rey-Debove, *Le metalangage. Étude linguistique du discours sur le langage*, Paris, Le Robert, 1978.
9. Daniela Roventă-Frumușani, *Semiotica discursului științific*, Editura Științifică, București, 1995.
10. Tănăsescu Timotin, în *** 2000: *Terminometro. La terminologie en Roumanie et en République de Moldova*, Hors série No. 4, Union Latine.
11. Alice Toma, *Lingvistică și matematică*, București, EUB, 2006, 2008.
12. Alice Toma (manuscris), „Terminologia românească în sec. al XIX-lea și al XX-lea. Matematică, geografie, fizică și chimie”, în Gh. Chivu (coord.), *Tratatul de istorie a limbii române*, Academia Română.
13. N. A. Ursu, Despina Ursu, *Împrumutul lexical în procesul modernizării limbii române literare, vol. I, Studiu lingvistic și de istorie culturală*, Editura Cronica, Iași, 2004.
14. N. A. Ursu, *Formarea terminologiei geografice românești*, în *Omagiu Jordan*, 1958, p. 871-876.
15. N. A. Ursu, *Formarea terminologiei științifice românești*, Editura Științifică, București, 1962.

DICȚIONARE

1. Antonescu, 1862 = G. M. Antonescu, *Dictionar Rumân*, Buccuresci, Imprimeria Nationale a lui Stephan Rassidescu, 1862.
2. Costinescu, 1870 = Ion Costinescu, *Vocabularu romano-francesu*, Bucuresti, 1870.
3. LaMa, 1876 = A. T. Laurianu, J. C. Massimu și colab., *Dictionariulu limbei romane*, Bucuresti, Nova Tipographia a Laboratoriloru Romani 19. Strat'a Academiei, 1871-1876.
4. PP, 1862 = P. Protopopescu, V. Popescu, *Nou dictionaru portativu de toate dicerile radicale și streine reintroduse și introduse în limbă, copriindu și termeni științifici și litterari*, vol. I, Bucuresti, Tipografia lui Toma Teodorescu, 1862.
5. Poenar, 1841 = P. Poenar, *Vocabular francezo-romănesc*, București, Tipografia Colegiului „Sf. Sava”, 1840-1841.

SURSE

1. G. Slugerul Pop (trad.) *Elemente de geometrie*, București, Tipografia Colegiului Național, p. 277 + 7. (translit. ns), 1852.
2. Ioan Rus, *Icoana Pământului sau carte de geografie*, Tom I, 1842, p. 347.